

Chvála ticha

PhDr. Petr Nesvadba, CSc.

V dodatku ke svým „Hovorům s TGM“ Karel Čapek vzpomíná, za jakých okolností se tato kniha rodila, a několikrát zdůrazňuje úlohu a význam ticha. Mlčení. „To mlčení tu bylo pořád, kladlo se mezi slova, uzavíralo věty; ne tíživé mlčení, při kterém není co říci, ale mlčení zamyšlené, mlčení člověka, který přemítá, který potřebuje spíš myslet na věci než o nich mluvit.“

Tuto Čapkovu vzpomínku jsem si vybavil v uplynulých měsících „koronavirové krize“, kdy svět ze dne na den zmlkl. Utichly ulice, silnice, obchodní domy, svět takřka „zatajil dech“. A náhle byl nějak víc slyšet ptačí zpěv, šumění větví ve větru, i při zaznění kroků sebou člověk podvědomě škul: „Kdo to jde?“ Vše jsme poznávali jakoby znovu – a jinak.

Zastavení jsou nesmírně zapotřebí. Škoda, že tohle bylo vynuceno výhradně vnějšími okolnostmi; u podobných zastavení totiž hrozí, že je člověk vnitřně nepřijme a tudíž ani nerozpozná jejich hluboký smysl. To by byla velká škoda. Tak, jako v případě rozhovorů s prezidentem Masarykem postřehl citlivý spisovatel, i my bychom měli rozlišovat různá „ticha“.

Každý z nás jistě zná **ticho „vycpávkové“**, ticho jako přestávka mezi tím, co bylo řečeno (učiněno) předtím, a tím, co bude řečeno (učiněno) poté. To je ticho, chápané jako „prázdný prostor“. **Absence „něčeho“**. Pauza v notovém záznamu. Tedy vlastně „**nic**“.

V tomto „paradigmatu“ je cítit zastavení duševního „provozu“, **zklidnění**. Sbírání sil. Toto ticho osvobozuje a **vyvazuje**. Je uklidňující a v tomto smyslu – psychologicky – nesmírně cenné. Jenže ticho je v něm vlastně pouhou nepřítomností hluku. Takovéto negativní vymezování bývalo v dějinách velmi oblíbené, vzpomeňme slavných příměrů: tma je nepřítomnost světla, zlo je nepřítomnost dobra. Také v tom cítíte tu **negativitu** ontologickou, ale i mravní? Možná právě zde je jeden z důvodů, proč mi nikdy „nepřirostla k srdci“ tzv. negativní teologie; což lze o Bohu vskutku vypovědět pouze to, čím není? Propastná pokora kráčí ruku v ruce s propastným prázdňem...

Pak je ještě jiné ticho – ticho, které je nejen „**něčím**“, ale naopak je tak plné, že až „**překypuje**“. Rovněž toto ticho známe: je to ticho přitakávající či odmítající (neboť je situováno vždy „**k**“, nejen „**od**“), ale vždy „**křičící**“, žalující, bojující, bránící se i útočící. Je to ticho agresivní, angažované v „hemžení“ světa, **zavazující**. Je to mlčení zaťaté pěsti, která je připravena udeřit. Také tohoto ticha je někdy nesmírně zapotřebí – paradoxně právě kvůli **emocím a napětí**, jež vyzařuje.

Mám však na mysli ještě jiný, třetí druh ticha. Je rovněž plné, není pouhou negativitou, ale jeho „**plnost**“ je jaksi zvláštního druhu. Není jen výrazem zakotvenosti „**teď** a **tady**“. Proto není ani odpočinkem, ale ani předeheurou výbuchu, spíše usilovnou a dlouhodobou prací. Je **pohybem**, nikoli hotovým **stavem** mysli. Předpokládá vyprázdnění – „**od**“ **všeho pomíjivého, banálního, časného**, tedy vyprázdnění „**k**“ **usebrání**. Tohle slůvko se mi vždycky moc líbilo; mile totiž vystihuje, že nejde o útek od (ze) světa, o to, abychom se „**rozutekli**“, nýbrž naopak, abychom se „**znovu našli**“. Možná lze mluvit i o specifickém **ponoru**; jeho smyslem totiž není, vyčkávat „**na povrchu**“ na další dění, nýbrž „**jít pod hladinu**“. Něco jako při plavání: když se chceme potopit, také se musíme napřed nadechnout a zavřít oči, než zamíříme pod hladinu, že? A také musíme s tou zásobou vzduchu umět hospodařit. A i pod hladinou lze přece otevřít oči – vše vidíme ovšem jinak, a vidíme i něco jiného...

Tápu, pokud jde o označení. Že by šlo o mlčení jakožto „**vhled**“? Poodstoupení za účelem hlubšího odkrytí? Skvělý sociolog a filosof Zygmunt Bauman v jedné z posledních knih napsal větu, která mne hodně zaujala: „Jestliže si přejeme věci nám *důvěrně* známé opravdu poznat, bude zřejmě nutné je nejprve učinit *neznámými*.“ Zdá se to být dobrým navázáním na evropskou myšlenkovou tradici, která je zcela jiného druhu, než „**vyprázdnění**“ například v buddhistickém konceptu; spíše bychom ji mohli odkrýt u sv. Augustina nebo v Ignácových exerciciích, v moderní době pak hlavně v Husserlově fenomenologické metodě: „**uzávorkovat**“ **svět v jeho vnějškové „samozřejmosti“ a vydat se na cestu hledání jeho autentických vnitřních poukazů**. Baumanova poznámka hezky připomíná, že až příliš přivykáme „**plavání na povrchích**“ (dnes spíše „**surfujeme**“, že?) a měli bychom se učit od světa podstupovat, naslouchat jeho „**volání**“. A k tomu se musíme ztížit.